

Muhi Sándor

Az ismeretlen Olajos Béla

(1910–1991)

Emlékeim szerint sokan gondolták, gondolják Szatmárnémetiben, hogy a barátai voltak azok közül, akikkel megélhetési gondok miatt közös munkát vállalt, vagy azok, akikkel együtt horgászott, egy iskolában tanított, ugyanabban a házban, környéken lakott, esetleg megivott egy-egy „röviditalt”. Nem tudom hányan tudták, tudhatták róla valójában, hogy mit érez, mit gondol környezetéről, arról a világról, amelybe akarva-akaratlanul belecsöppent. Törékeny alkata, gyakran befelé forduló mosolya, szűkszavú, sommás, de hosszú távon is helytálló véleményei számomra minden alkalommal egyfajta tartós, visszafordíthatatlan, parttalan magányról árulkodtak. Mindez egy őt kevésbé ismerő ember szemében titokzatosnak tűnhetett, pedig vele kapcsolatban titokzatosságról, pláne titokzatosságról aligha lehet beszélni. Kevés nyíltabb, direkter, szókimondóbb embert ismertem nála.

Gödöllőn született, Budapesten volt egyetemi hallgató, sohasem tanult meg románul, ezért tanári pályája vége felé még az általános iskolai állása is veszályba került. Akkoriban, a hatvanas évek végén ő a szatmári 5-ös számú Általános Iskolában, én a 10-es számú Iskolában tanítottam rajzot. Úgy oldottuk meg a problémát, hogy átadtam neki a magyar tagozatos osztályaimat és elváltam az ő román tagozatos osztályait.

Jellemző és máig érvényes az, amit az 1989-es decemberi fordulatról még melegében megfogalmazott, amikor az eseményeken fellelkesedve a véleményét kérdeztem a változásokról. Körbe nézett, beleszagolt a levegőbe, és kommentár nélkül közölte: feljött a fekália. 1992-ben kiállítást rendeztem a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban a szatmári művész-tanárok alkotásaiból. Hosszú szünet után ekkor láthatta a nagyközönség először a festményeit.

A róla írt kismonográfiában (Csíkszereda Kiadóhivatal, 2010) Banner Zoltán pályájával kapcsolatban Papp Aurélt, a neves szatmári festőművészt idézi: „Fiam, neked nem itt, hanem Párizsban van a helyed!” Életkörülményein, környezete kínálta lehetőségein keseregve, Papp Aurél egyben saját elhibázott életéről is vallott.

Akit közelebbről érdekelnek Olajos Béla érzései, világszemlélete, emberisége, azoknak szíves figyelmébe ajánlom alkotásait, hiszen ezek a művésztől és az emberről is sok mindent elárulnak. Alkotásai kapcsán lehet beszélni „motívum-kivágási módszerről”, „luminizmusról”, „a fénytől átítatott lokálszínnek

dominanciájáról”, „foszforeszkáló, párázó levegővibrálásról”, „konstruktivisztikus kompozíciókról”, „felületritmizáló problémákról”, „transzfigurációs láncolatokról”, expresszionizmusról, kubizmusról, szimbolizmusról, szecesszióról és még sorolhatnám, de minek? Szinte látom, hallom, mit szólna a fentiekhez Béla bátyám, aki a „Béla bácsit” minden alkalommal rendre kikérte magának.

Mit üzennek, miről szólnak számomra az ő alkotásai? Arról, hogy a festés örömforrás, a természet szeretetéről, tiszta emberi érzésekről, kialakult ízlésvilágról, korszerűségről, a szó legnemesebb értelmében vett realista látásmódról. Akár tájképeit, arcképeit, csendéleteit, kompozícióit, aktjait nézem, magával ragad munkáinak meggyőző ereje, tiszta, áttételek nélküli képi üzenete. Ez az üzenet tartalmában, megjelenítésében egységes. Megítélésem szerint kár, sőt hiba lenne cifra, a tájékozatlan emberek szemében esetleg érdekesnek, tudományosnak tűnő elemzések miatt ezt az egységet önkényesen izmusokra, divathullámokra darabolni. Olajos Béla nem volt expresszionista, kubista, szimbolista, ő csak egyszerűen, magától értetődő természetességgel, legjobb tudása szerint festett. Megfestette mindazt, ami környezetéből hatott rá, aminek a kapcsán úgy érezte, hogy mondandója, tovább gondolni valója van. Miért festene úgy valaki napraforgókat, hogy valamennyi elfordul a festőtől és természetesen a nézőtől is? Úgy, hogy azokból a ragyogóan sárga, üde foltokból, amelyek miatt annyian választották ezt a témát a festők közül, semmit sem látunk?

Túlzások nélkül állítható, hogy szinte kivétel nélkül valamennyi alkotása magában hordozza egy élvonalbeli, példaértékű életmű lehetőségét, amely a megnehezített életfeltételek, az „ügyeletes és tanulságos napi gondok” szorításában, megfelelő műterem, anyagok, alapok, megrendelések, bátorítások, vizszaigazolások híján nem teljesezhetett ki. Olyanok ezek a művek, mint egy-egy fohász, amelyet megfogalmazott, megformált, de lehetőségek híján nem mondhatott el a megfelelő helyen.

Gyönyörű, sokatmondó az *Erdélyi mese* címet viselő alkotás. A legendás, mesés táj, az ezüstszínű folyó, a vízparton meghúzódó aprócska házak ritmusa, a tiszta, friss levegőjű, acélszürke ég, a festmény szürkés, zöldes, kékes színvilágában beágyazott otthonok meleg színárnyalatai a legendát idézik. Az előtér göcsörtös, csupasz, a kép teljes felületét átszelő mozaikszerűen pikkelyes kérgű fái a rideg valóságot juttatják eszünkbe. A képi ellentmondásra épülő szerkezet

dinamizmusában, az ebből adódó feszítő erőben fedezhetjük fel a mondanivaló lényegét. Hazaszeretetről, transzilvanizmusról, megmaradásról, helytállásról, emberi tartásról vall a művész, és akihez eljut üzenete, azt megerősíti hitében ez az alkotás. Lehet-e az *Erdélyi mese* című festményt kompozíciónak nevezni? Természetesen nem lehet, hiszen tájkép. A valódi művész számára azonban a táj, csendélet, kompozíció vagy bármilyen más téma lényegesen több mint az ábrázolt valóság: kifejezési lehetőség öntörvényű mondanivalójához. Olajos Bélánál sem a valós dolgok természetelvű visszaadásáról szólnak az alkotások. A téma számára csupán ürügy, kiindulópont, amelyeknek minden esetben csak közvetítő szerepet szán.

Egy nagyobb terjedelmű írásban külön-külön foglalkozhatnánk a művész csendeleteivel, arcképeivel, aktjaival, hiszen ezek között sincs egyetlen öncélú munka sem. Ne gondoljon azonban senki holmi kódolt, nehezen megfejthető és csak a kiváltságosak, kiválasztottak, vájt fülűek által érthető, közvetíthető üzenetekre ezek kapcsán. Ő olyan ember, olyan művész, aki a legnagyobbakhoz hasonlóan mert és tudott egyszerű és közvetlen lenni. Tiszta lélekkel, nyitott szívvel festett, és csak tiszta lélekkel, nyitott szívvel érthető a mondanivalója. Minden erőltetett belemagyarázás ködösítéshez, túlbonyolítottsághoz vezet, és magától értetődő módon a leghevesebben maga a művész tiltakozna az ilyen megközelítések, elemzések ellen.

1986-ban készült *Jégvirág* című alkotása kiváló példa arra, hogy ezt a közvetlen, kiérlelt alkotói módszert közelebbről megismerjük. Az alap a tél színszegény, de árnyalatokban gazdag világa, ahol az okkerek és sárgászöldek csak apró foltokban, jelzésszerűen jelentkeznek a kékes, lilás tónusok között. Ha a művész ennél az ábrázolási szakasznál megáll, nem fejleszti tovább munkáját, akkor egy magas szakmai színvonalon megjelenített, jól komponált, akár hagyományosnak, szokványosnak is nevezhető tájképről beszélhetnénk. Olajos Béla alkotásainak az ereje abban áll, hogy tovább lép, megszemélyesíti, egyedivé avatja a látottakat azzal, hogy jelen esetben mindezt a jégvirág mesésen bonyolított, de ugyanakkor rideg, személytelen és szövevényes hálóján keresztül láttatja. Mit közöl velünk nyilvánvalóan, egyértelműen, kimagyarázhatatlanul a 76 éves művész? Nos az nem kétséges, hogy nem kortárs alkotói tendenciák, divathullámok, vagy az Idegen Szavak

Szótárában is csak ritkán talált címszavak futnak át ilyenkor az agyán, hanem azt szeretné tudatni a kortársaival, a kollégáival, az ivócimborákkal, a gáncskodókkal, értetlenekkel és hitetlenekkel, hogy rettenetesen fázik és kimondhatatlanul magányos. Olyan belső didergés ez, amin nem segíthet a tűzhely melege. Nem ő a jégvirág és nem azonosul a tájjal sem, hanem érzéseit a két képelem mesterien kombinált együttesével hozza indirekt módon a tudtunkra.

Lehet-e nem észre venni ezt a kétségbeesett sóhajt, kiáltást? Sajnos lehet. Leszoktunk, leszoktattak bennünket az egyszerű, kézenfekvő, egyértelmű dolgok felismeréséről, lassan már oda jutunk, hogy még a nyilvánvaló képi üzenetek is csak azok számára mondanak valamit, akik inkább érzik, mint megérteni próbálják a művész hangulatát, üzenetét, és eleve visszautasítanak minden körmonfont belemagyarázást, minden tudálékos adathalmazba burkolt tévelygést.

Sokoldalúan tehetséges, értékes ember volt. Versenyszinten sakkozott, szerette a matematikát, a természetet, a horgászást, a rajztanítás mellett templomot festett, restaurált, dolgozott alkalmi kiállítások, díszítések anyagán. Sokrétű elfoglaltságai azonban a kommunizmus éveiben jórészt túlélési stratégiák, erőfeszítések voltak, ő egészen másra született.

Budapesten mestere, Szőnyi István már diákként tanársegédi feladatokkal látta el, tehetsége, tudása fővárosi művészi, akadémiai karrierre predesztináltak, de a háború, a Don-kanyar közbeszólt, és pár év leforgása alatt minden megváltozott körülötte.

Nem volt közénk való, de mindent megtett azért, hogy ez ne nagyon tűnjön fel senkinek. Polgári származása, filozófiai tanulmányai, olvasottsága, különös érzékenysége, nem mindennapi intelligenciája miatt sokak számára furcsának, talán még gyanúsak is tűnhetett egy olyan világban, amelyben a feltetelek nélküli igazodás és az egyenlődsdi volt az egyetlen tolerált létforma.

Miért nem próbált a legtöbb kollégájához hasonlóan kibékülni a körülményekkel, miért nem vált szolgává, megalkuvóvá? Szerintem nem is gondolkozott el ezen a lehetőségen. Aki hozzá hasonló, az anyagi meggondolásból, névtelenül, a családjáért elvállalt ugyan alkalmi feladatokat, de magától értetődően, reflexszerűen utasította vissza az egész lényét, a látásmódját romboló ajánlatokat, lehetőségeket. Nem közösködött, nem alkudozott, hiszen nem szatócs volt, hanem művész.

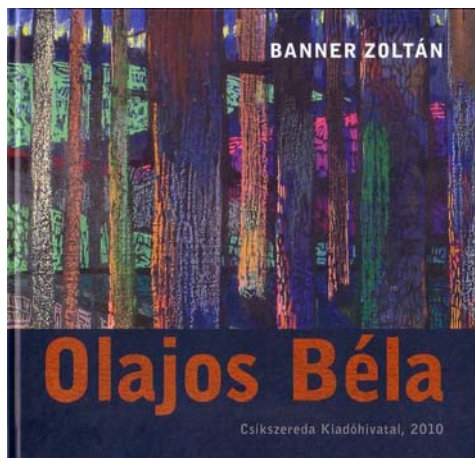
Sokan felrőtták Papp Aurélnak halála után azt, hogy az „új idők új szeleinek” nemzedékét Szatmárnémetiben az ötvenes években susztereknek, bazsarózsa festőknek nevezte, és semmilyen közösséget, együttműködést nem volt hajlandó velük vállalni. Érdekes módon a festő se Pirk Jánost, se Olajos Bélát, se Mohy Sándort nem nevezte soha suszternek vagy bazsarózsa festőnek, ugyanis hiteles, képzett művész lévén, már messziről felismerte az igazi tehetségeket.

Az Olajos Bélához hasonlóak voltak a múlt rendszer nehéz, kellemetlen polgárai, akik magatartásmódjuk miatt természetesen nem úszhatták meg a retorziókat sem. Politikai okok miatt nem juthattak megfelelő megrendelésekhez, nem válhattak szövetségi tagokká, nem kaptak útlevelet, olykor még publicitást sem. Ő nem azért volt szűkszavú, mert nem volt véleménye kollégákról, művészetről, politikáról, hanem azért, mert alig volt olyan ember a környezetében, akivel megoszthatta volna gondolatait. Sajnos még így sem volt elég óvatos, gyakran olyanokkal is őszinte akart, mert lenni, akik ezzel következetesen visszaéltek.

A kommunizmus mindent megtett a kultúra, a művészetek megzabolozásáért, lealacsonyításáért, a saját szolgálatába állításáért. Mivel primitív, erőszakosan propagált szándékaihoz állandó partnereket is talált, mindezt ideig-óráig meg is tehetta. A legnagyobb veszteséget sohasem a hiteles művek elpusztítása, letiltása jelentette, hanem az a tudatos rombolás, ellehetetlenítés, amit az Olajos Bélához hasonló tehetséges, érzékeny emberekben direkt, vagy indirekt módon végzett. A meg nem írt regények, a megfestetlen alkotások, a megnyomorított, tudatosan tönkretett életutak megszámlálhatatlanok, a kár csak sejtethető, de nem mérhető.

Segíthet-e utólag mindezen egy ünnepi megemlékezés, egy kismonográfia pár oldalas szöveggel, néhány reprodukcióval, némi megkésett publicitással? Természetesen nem, de ennek ellenére ez sem meddő, felesleges erőfeszítés, hiszen példák, példaképek ma is, holnap is, és még hosszú ideig kellenek.

Olajos Béla 2010-ben lett volna száz éves. Ebből az alkalomból a Csíkszeredában élő lánya a szatmári Művészeti Múzeum munkatársaival karöltve retrospektív tárlatot rendezett.

Képek jegyzéke

114. oldal: Erdélyi mese

115. oldal: Jégvirág

117. oldal: A kismonográfia fedőlapja